

**DINAMIKA UKLJUČIVANJA OSOBA S POSEBNIM
POTREBAMA, PO ZAVRŠETKU ŠKOLOVANJA, U
SVAKODNEVNI ŽIVOT I RAD S OSVRTOM NA
SPOSOBNOST SAMOSTALNOG OSIGURAVANJA
ŽIVOTNOG STANDARDA**

Autori: Marija Kirinić, dipl. def.

Mirjana Pedišić, prof. def.

Ustanova: Centar za odgoj i obrazovanje Velika Gorica

Zagrebačka 90., Velika Gorica

naslov rada:

Dinamika uključivanja osoba s posebnim potrebama, po završetku školovanja, u svakodnevni život i rad s osvrtnom na sposobnost samostalnog osiguravanja životnog standarda

sažetak:

Cilj rada bio je utvrditi koliko je osoba s mentalnom retardacijom bilo sposobno, po završetku školovanja, samostalno osigurati životni standard, zasnovati vlastitu obitelj, zaposliti se, brinuti o potomstvu. Od 175 osoba koje su u razdoblju od 1984. godine do 1990. godine upisane u osnovnu školu po čl. 61. Zakona o osnovnom školstvu, 131 osoba je ušla u naš program praćenja. Podaci su prikupljeni tijekom 2001. i 2002. godine uz pomoć upitnika koji su izrađeni za potrebe ovog rada, u neposrednim kontaktima s ispitanicima i članovima njihovih obitelji. Dobiveni rezultati pokazuju da je 19.08% ispitanika zasnovalo vlastitu obitelj; 36.64% ispitanika rade; kod svih ispitanika obuhvaćenih praćenjem zadovoljena je osnovna potreba smještaja, prehrane i odijevanja.

ključne riječi: **mentalna retardacija, radni odnos, zasnovana vlastita obitelj, roditeljstvo**

UVOD

Glavna skupština UN-a, nakon Drugog svjetskog rata, donijela je niz dokumenata o ljudskim pravima, pa tako i pravima osoba s mentalnom retardacijom. *Deklaracija o pravima osoba s mentalnom retardacijom iz 1971.* sadrži (Teodorović, 2001): pravo na maksimalno izjednačavanje prava s ostalim građanima; pravo na zdravstvenu zaštitu; pravo na takav odgoj, obrazovanje, rehabilitaciju i savjetovanje koji će omogućiti maksimalan razvoj svih sposobnosti; pravo na ekonomsku sigurnosti odgovarajući životni standard kao i zaposlenje i angažiranje u radu; pravo na život u svojoj obitelji, sudjelujući maksimalno u zajednici, a iznimno, ako je nužan smještaj u ustanovi, to treba biti što bliže obitelji i normalnom životu; pravo na kvalificiranog staratelja za zaštitu svih njegovih interesa;...1975. godine usvojena je *Deklaracija o pravima invalida* (Mašović, 1996.) koja donosi prava invalida svih skupina ili stupnjeva oštećenja i njihovih obitelji. Navodimo neka od njih: poštivanje ljudskog dostojanstva i svih ostalih prava kao i u drugih građana, a posebno prava na što normalniji i pristojniji život; pomoć u osposobljavanju za što veću samostalnost; gospodarsku i socijalnu sigurnost i standard, zaposlenje... Da bi se ta prava oživotvorila 1995. godine UN donose *Delhijsku deklaraciju* o pravima osoba s mentalnom retardacijom.

Krajem prošlog i početkom ovog stoljeća sve više se ističe **važnost poboljšanja kvalitete života** osoba s mentalnom retardacijom.

Koncept “ **kvalitete života**” (Schollock i Begab,1990) bazira se na nekim osnovnim principima:

1. U osnovi je isti za osobe s mentalnom retardacijom i za one koji to nisu. Svi imaju osnovne potrebe (optimalan smještaj, optimalni odnosi, zdravlje itd.), svi žele biti odgovorni koliko je to moguće i žele ostvariti pravo na samoodređenje koliko je to moguće (uključujući i osobe s teškom mentalnom retardacijom)
2. Bazično je socijalno određen prirodom i širinom interakcija sa drugim ljudima (odnosi sa roditeljima, drugim članovima obitelji, prijateljima i stručnjacima...)
3. Određen je zadovoljenjem bazičnih potreba u svakodnevnom životu
4. U procjeni kvalitete života vlastita evaluacija klijenta igra važnu ulogu, a ako to nije moguće, roditelji ili bliža rodbina mogu ih zastupati.

Praćenje kvalitete života, osoba s posebnim potrebama po završetku školovanja, je jedan od segmenata za poboljšanje istog. S tom spoznajom rođena je ideja za provođenjem praćenja osoba s mentalnom retardacijom i utjecajnim teškoćama po završetku školovanja. Osnovno školovanje osobe su završile u Centru za odgoj i obrazovanje Velika Gorica, u gradu Velika Gorica. Centar je ustanova socijalne skrbi, unutar koje djeluje osnovna škola. Programi osnovnog školovanja planiraju se i provode u skladu s pedagoškim standardima Ministarstva prosvjete i športa RH i Zakona o osnovnom školstvu, prema odredbama Pravilnika o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju.

CILJ RADA

Cilj rada je prikupljanje, obrada i usmjeravanje povratnih informacija o uključivanju osoba s posebnim potrebama (osobe s mentalnom retardacijom i utjecajnim teškoćama) u svakodnevni život i rad s osvrtom na sposobnost samostalnog osiguravanja životnog standarda. Osobe su završile osnovno školovanje po čl. 61. Zakona o osnovnom školstvu. Zanimalo nas je gdje su te osobe danas, kako i s kim žive i je li ostvareno njihovo pravo na rad.

METODE

UZORAK ISPITANIKA

Odabrali smo uzorak od 175 ispitanika (61 žena i 114 muškaraca), koji su u periodu od 1984. do 1990. godine upisani u Centar za odgoj i obrazovanje djece i mladeži Velika Gorica. Spomenute osobe dobile su osnovnoškolsku naobrazbu, po čl. 61. Zakona o osnovnom školstvu. Ispitivanje je provedeno tijekom 2001. i 2002. godine. Kronološka dob ispitanika, tijekom provođenja ispitivanja, je od 21. do 33.godine života. Na školovanje pod posebnim uvjetima upućeni su od strane 36 Centara za socijalnu skrb RH i 2 Centra za socijalnu skrb s područja Bosne i Hercegovine.

PITANJA NA KOJA SMO ŽELJELI DOBITI ODGOVORE

- Iz kojih županija su ispitanici upućeni na školovanje pod posebnim uvjetima.
U kojim županijama su se uspjeli zaposliti, po povratku u primarnu sredinu, nakon završenog osnovnog ili strukovnog školovanja.

- Za koja zanimanja su osposobljeni ispitanici koji su nastavili školovanje.
- Vrsta radnog odnosa koju su zaposleni ispitanici ostvarili. Tko se od njih uspio zaposliti u struci, tko se zaposlio po završetku osnovnog školovanja.
- Status nezaposlenih:
 - kao korisnika novčane naknade do zaposlenja pri Zavodu za zapošljavanje
 - kao korisnici osobne invalidnine.
- Ispitanici koji su zasnovali vlastitu obitelj, potomci o kojima brinu.
- Zdravstveno stanje ispitanika.

NAČIN PRIKUPLJANJA PODATAKA

Dinamika odvijanja ispitivanja:

Prva faza: izrada upitnika

Druga faza: prikupljanje podataka ispitivanja iz Registra, Matične knjige

Centra i Učeničkih dosjea

Treća faza: rad na terenu

a) prikupljanje podataka od nadležnih Centara za socijalnu skrb

b) prikupljanje podataka od Centara za odgoj i obrazovanje

c) prikupljanje podataka u obitelji

Četvrta faza: obrada prikupljenih podataka

Peta faza: susret dobrodošlice

Za potrebe rada izrađena su četiri upitnika: A, B, C i D.

Upitnik A sadržavao je opće podatke i bio korišten u drugoj fazi rada.

Upitnik B upućen je Centrima za odgoj i obrazovanje Zagorska, Lug, Šibenik i Rijeka te Zavodu za rehabilitaciju Zajezda. Sadržavao je opće podatke o osobama koje su na osnovu stručnog mišljenja Komisije za profesionalno usmjeravanje, nakon završenog osnovnog školovanja, upućene u jedan od navedenih Centara. Zanimalo nas je jesu li se te osobe upisale u predloženi Centar ili Zavod, završile školovanje i stekle zvanje za pomoćno zanimanje.

Upitnik C sa općim podacima o ispitanicima odaslan je u 36 Centara za socijalnu skrb koji su uputili ispitanike na školovanje i brinuli o njima tijekom školovanja. Upitnikom se od Centara za socijalnu skrb tražio podatak skrbe li još uvijek o tim osobama; ako da, koja prava iz Zakona o socijalnoj skrbi te osobe ostvaruju.

Upitnik D namijenjen je i odaslan svakom ispitaniku iz uzorka. Kada ispitanici nisu bili u mogućnosti samostalno ispuniti upitnik zastupali su ih roditelji ili članovi obitelji. Sadržavao je:

- a) opće podatke
- b) podatke o nastavku školovanja i zvanju koje je stečeno po završetku školovanja
- c) radnom odnosu, stažu
- d) naknade ostvarene preko Zavoda za zapošljavanje ili putem osobnih invalidnina
- e) bračnom stanju, roditeljstvu,
- f) stambenom statusu, uvjetima stanovanja

g) zdravstvenom stanju.

Svaka od navedenih komponenti razrađena je i sistematizirana. Ispitanici su zaokruživali tvrdnje koje su se odnosile na njihovo stanje ili u rjeđem slučaju (tamo gdje je to bilo nužno, npr.: naziv poduzeća u kojem rade) upisivali podatke.

OBRADA PODATAKA

Podaci su prikazani u slikama (obrađeni u postocima), tabelarno i kroz histograme.

REZULTATI I DISKUSIJA

Ispitanici žive u 15 županija RH. Iz **slike 1** vidljivo je da su najbrojnije Zagrebačka županija sa 87 ispitanika, Grad Zagreb sa 32 i Sisačko Moslavačka županija sa 13 ispitanika. Sa područja Republike Bosne i Hercegovine su 3 ispitanika.

Od 175 ispitanika: 7 je napustilo školovanje prije završetka osmog razreda, jedan je umro tijekom školovanja, kod troje je, tijekom školovanja, prepoznata i dijagnosticirana posebna potreba nastavka odgoja i obrazovanja po programu za učenike s umjerenom mentalnom retardacijom i utjecajnim teškoćama i ostaju u Centru do 21. godine života. Po završetku osmog razreda: za 2 učenika utvrđena je prva kategorija invalidnosti, 20 ih je odbilo daljnje školovanje i vratilo se u primarnu sredinu – obitelj, a njih 142 je profesionalno usmjereno i upućeno u Centre za odgoj i obrazovanje na osposobljavanje za zanimanja.

Slika 2. prikazuje odaziv ispitanika. 74,86% ispitanika iz početnog uzorka je ušlo u program praćenja, 50 ženskih osoba i 81 muška osoba.

Iz **slike 3.** i **slike 4.** vidljivo je u kojim Centrima su ispitanici iz programa praćenja nastavili školovanje i za koja pomoćna zanimanja su osposobljeni.

Slika 5. prikazuje 6 županija u kojima su se ispitanici uspjeli zaposliti. Najviše ih radi u Zagrebačkoj županiji, njih 38, što je bilo i za očekivati zbog najbrojnije zastupljenosti. Troje ih se zaposlilo u Međimurskoj županiji, po dvoje u Karlovačkoj, Krapinsko zagorskoj i Grad Zagreb te jedan u Primorsko goranskoj županiji. Sisačko moslavačka županija, treća po broju zastupljenosti nema zaposlenih.

Radni odnos zasnovalo je 36.64% ispitanika iz programa praćenja. U rujnu 2002. godine prema podacima Državnog zavoda za statistiku od milijun i sedamsto tisuća radno sposobnog stanovništva RH 21.7% je nezaposlenih. Iz **slike 6.** vidljivo je koliki je postotak nezaposlenih među osobama s posebnim potrebama našeg uzorka. 31 ispitanik u stalnom je radnom odnosu sa radnim stažem od 7 mjeseci do 11 godina. Povremeno radi 17 ispitanika. Više zaposlenih je među muškarcima, **slika 7.** U struci radi 16 ispitanika, 19 ih ne radi u struci, a 9 ih se zaposlilo po završetku osnovne škole, **slika 8.** Od 63,36% nezaposlenih: 52 su korisnici novčane naknade do zaposlenja, 21 je ostvario pravo na osobnu invalidninu, 10 ih ne ostvaruje nikakva prava, **slika 9.**

19,08 % ispitanika, 19 žena i 6 muškaraca zasnovalo je svoju obitelj, **slika 10.** Od onih koji su zasnovali svoju obitelj 20 ih je u braku, 15 žena i 5 muškaraca; troje u vanbračnoj zajednici, dvije žene i jedan muškarac; jedna žena je samohrana majka i jedna žena je rastavljena. Samo jedna obitelj u vrijeme

provođenja programa praćenja nije ostvarila roditeljstvo. Najbrojnije su obitelji sa dvoje djece, 72%.

Stambeni uvjeti ispitanika prikazani su na **slici 11**. U prosječnim uvjetima živi 67,5% ispitanika, u lošim uvjetima 20% ispitanika, a u izrazito lošim 12,5% ispitanika. Uvjeti života procijenjeni su na osnovu broja članova u domaćinstvu, postojanju sanitarnog čvora i električne energije.

67,94% ispitanika opisalo je svoje zdravstveno stanje kao dobro ili zdrav sam, 21,38% je navelo da su lošeg zdravstvenog stanja i da se lijeće, **slika12**.

ZAKLJUČAK

U periodu provođenja programa praćenja osoba s mentalnom retardacijom i utjecajnim teškoćama, po završetku školovanja, ispitanici koji su ušli u program praćenja bili su zbrinuti, tj. bile su zadovoljene njihove osnovne potrebe smještaja, prehrane i odijevanja. Postotak nezaposlenih 63,36% je velik, rade u samo 6 od 15 županija u kojima žive; no s obzirom na visoku stopu nezaposlenosti u RH, gospodarskoj i socijalnoj situaciji obilježenoj posljedicama rata i postsocijalističkom tranzicijom možemo djelomično razumjeti takvo stanje.

Postotak od 19.08% onih koji su zasnovali vlastitu obitelj malen je, no za očekivati je da će, s obzirom na kronološku dob ispitanika, u bližoj budućnosti to učiniti.

Svi pozitivni rezultati koje su ispitanici postigli rezultat su njihove upornosti, želje za radom i dokazivanjem. Zadržavanje radnog mjesta

karakteristično je za sve stalno zaposlene iz uzorka i potvrđuje njihovu odgovornost.

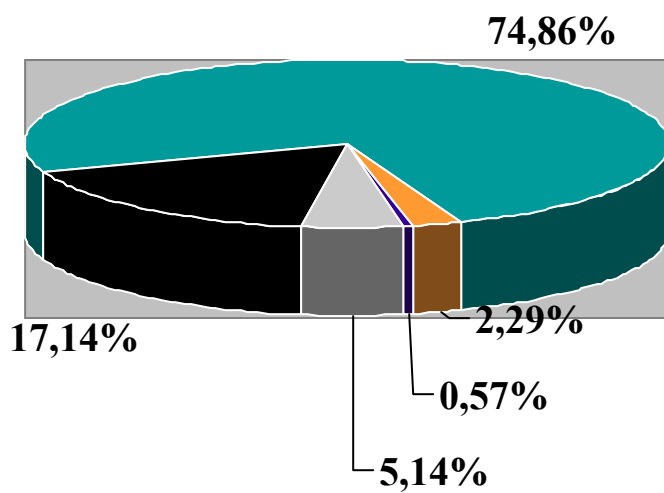
Otvorena su i mnoga pitanja kojima bi trebalo posvetiti pozornost, a to su: odnos poslodavac- zaposlenik, odnos zaposlenih prema osobi s posebnom potrebom na konkretnom radnom mjestu, spremnost malih privatnih poduzetnika da zaposle osobe s mentalnom retardacijom i utjecajnim teškoćama; odnos roditelj-dijete u obiteljima ispitanika gdje je roditeljstvo ostvareno; provođenje slobodnog vremena i mnoga druga.

Praćenje kvalitete života, osoba s posebnim potrebama po završetku školovanja, potvrdilo je važnost takvog oblika rada i u iskazima samih ispitanika i njihovih obitelji. Osobni posjeti, telefonski pozivi, slanje fotografija iz obiteljskih albuma, slanje raznih kopija dokumenata, zamolbe za stručni savjet, zamolbe za pomoć u svakodnevnici, iskazivanje zahvale što ih nismo zaboravili, uslijedilo je nakon odašiljanja upitnika i traje još i danas.

Slika 1. Županije iz kojih dolaze ispitanici

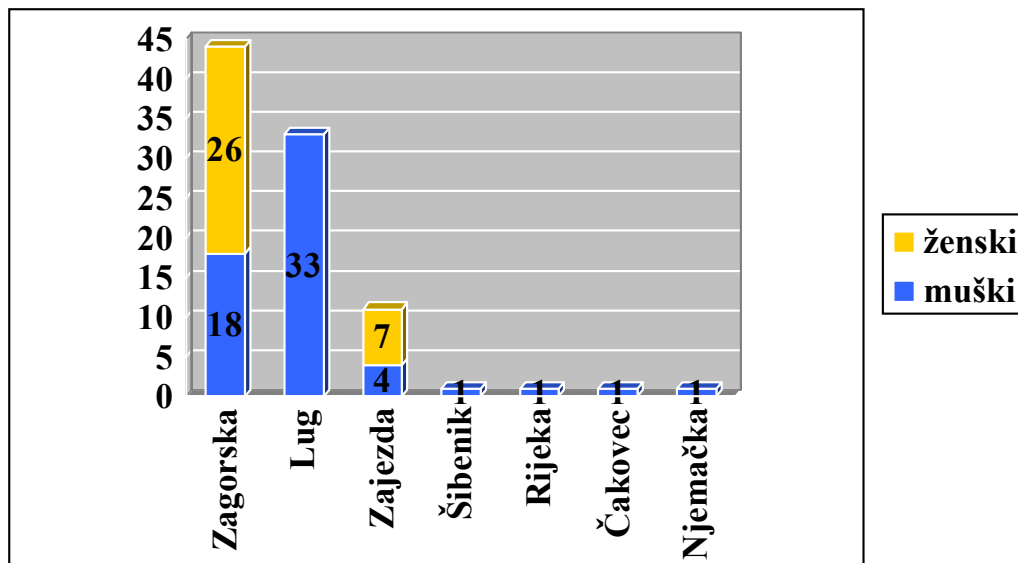


Slika 2. Odaziv ispitanika

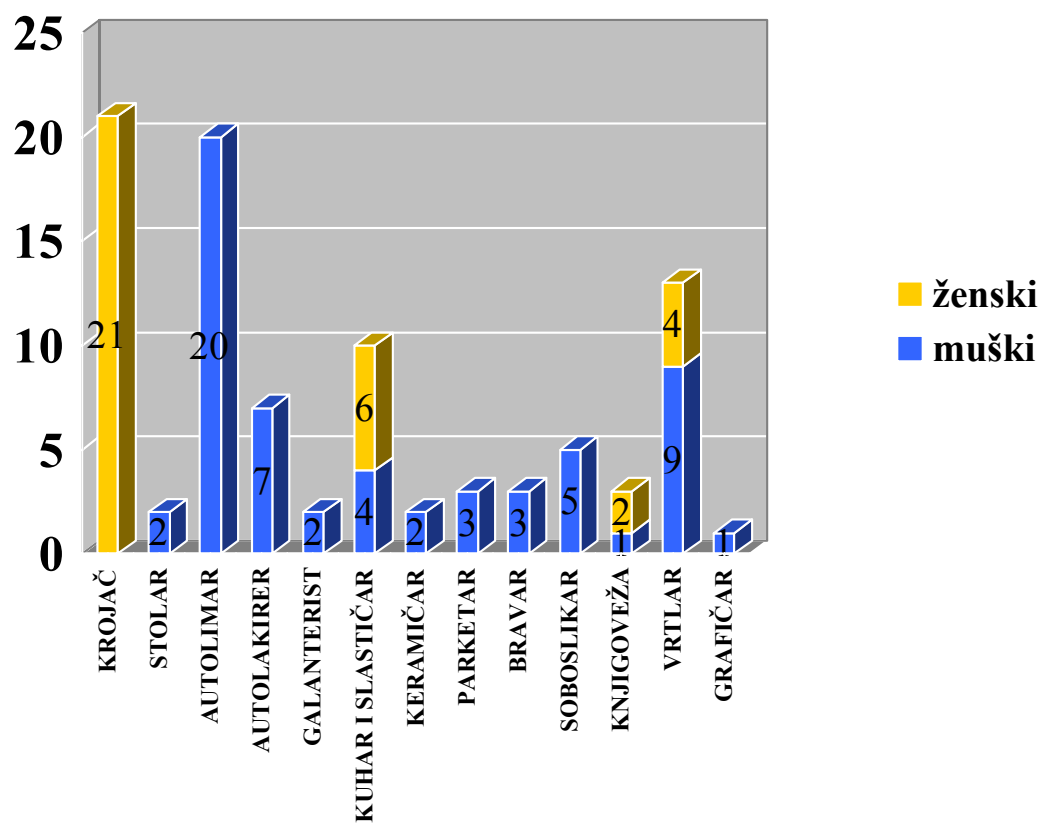


- javili se
(131=50Ž+81M)
- umrli (4=1Ž+3M)
- odbilo (1Ž)
- ne živi na području
RH (9M)
- nema podataka
(30=9Ž+21M)

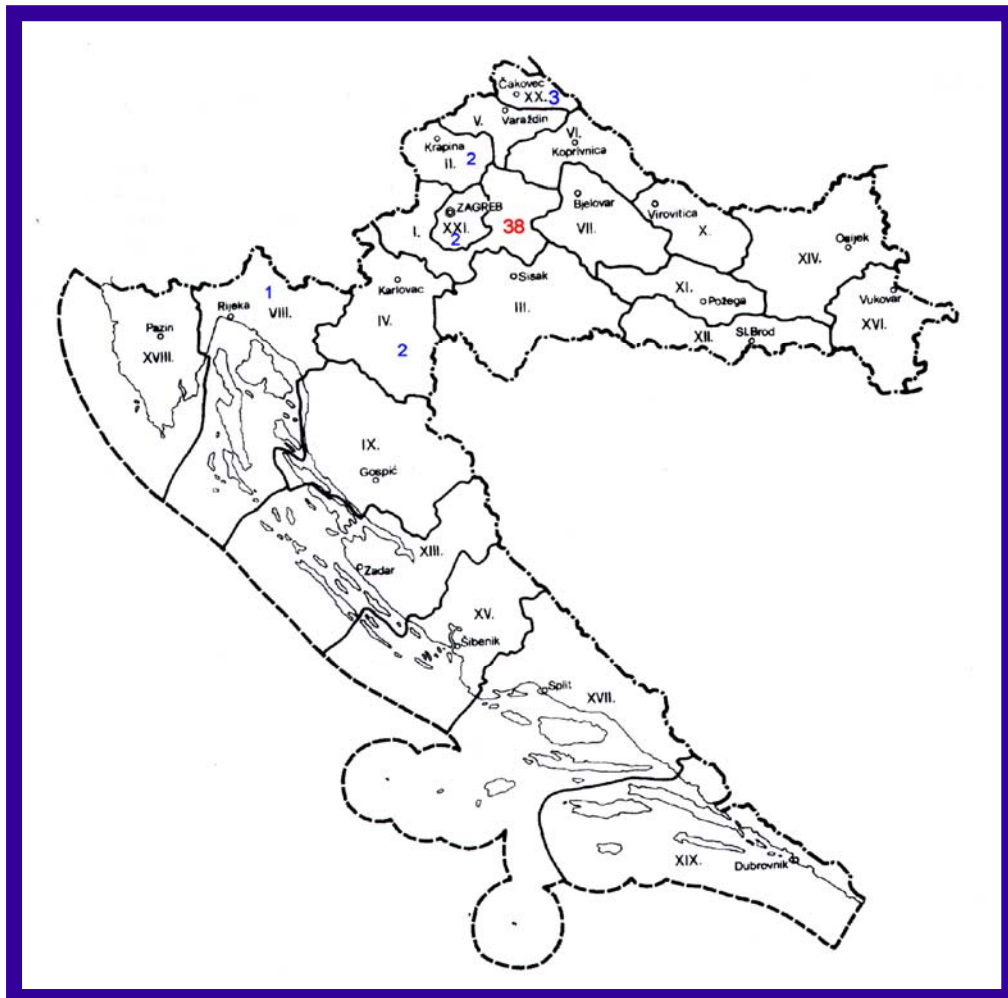
Slika 3. Prikaz po Centrima



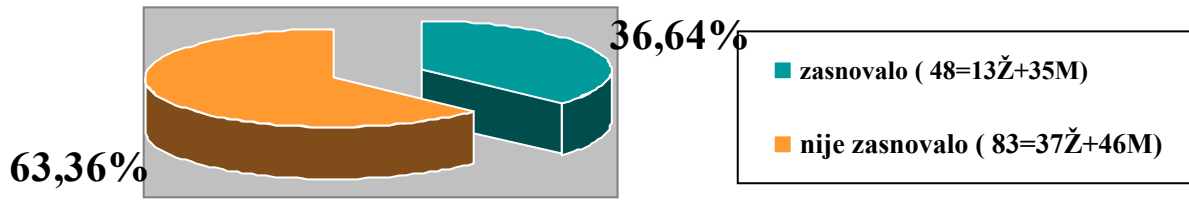
Slika 4. Pomoćna zanimanja za koja su osposobljeni



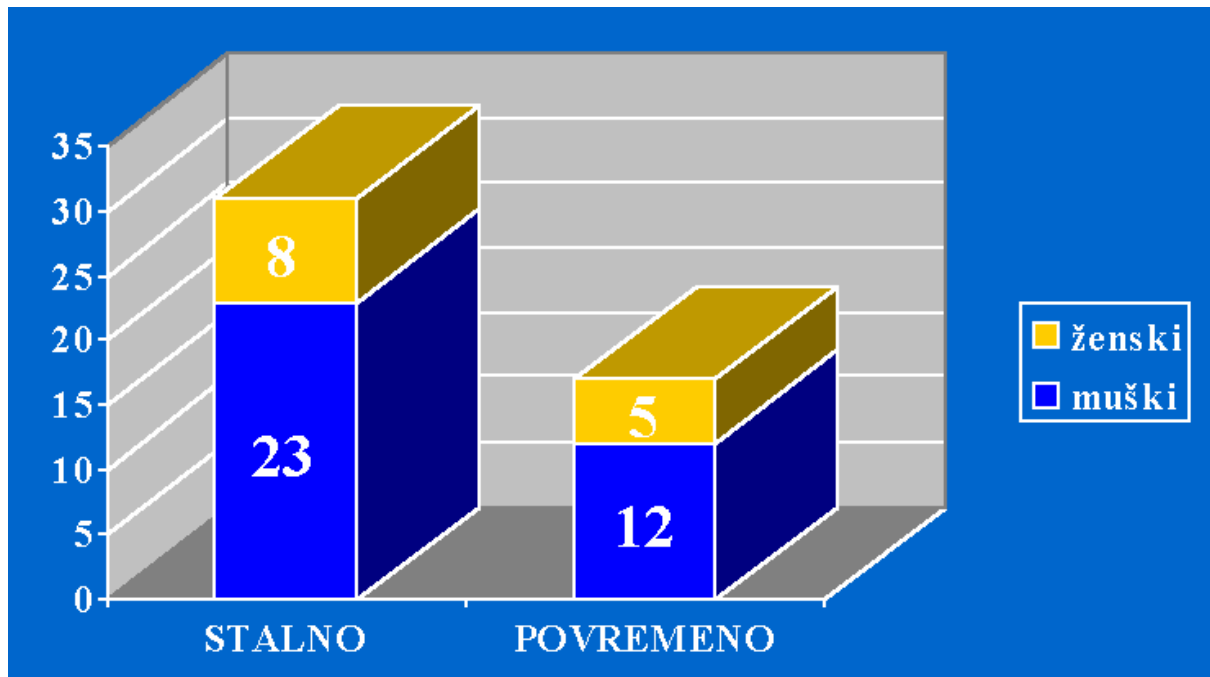
Slika 5. Županije u kojima ispitanici rade



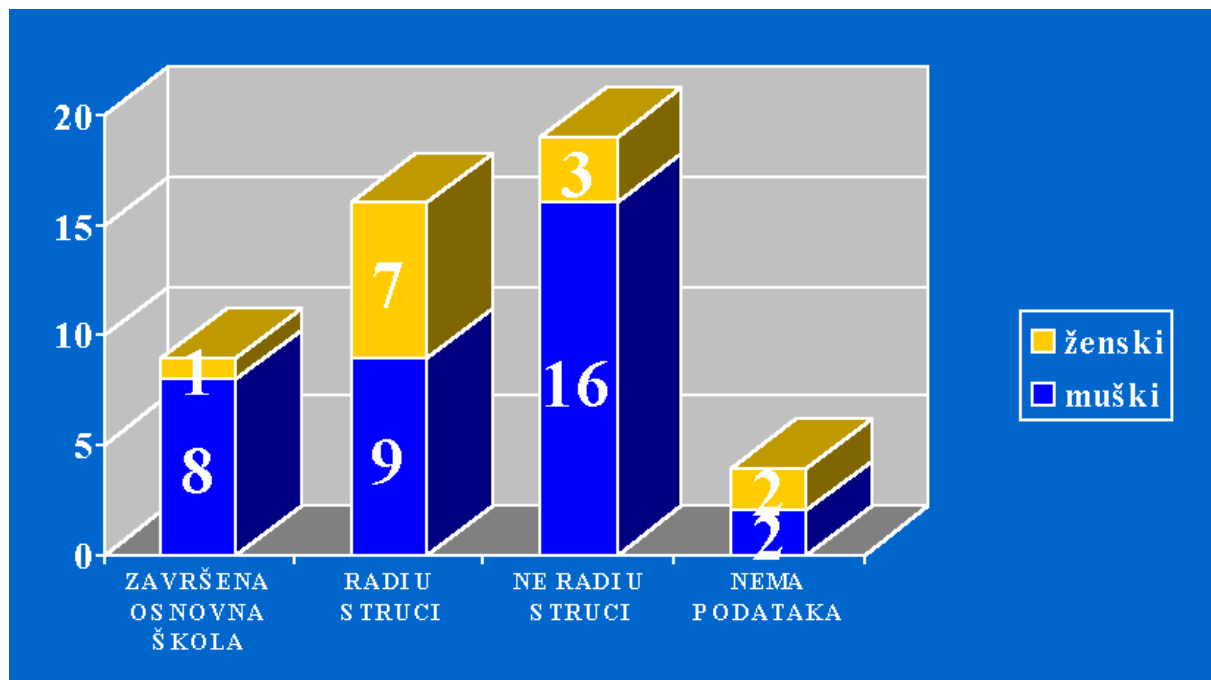
Slika 6. Radni odnos



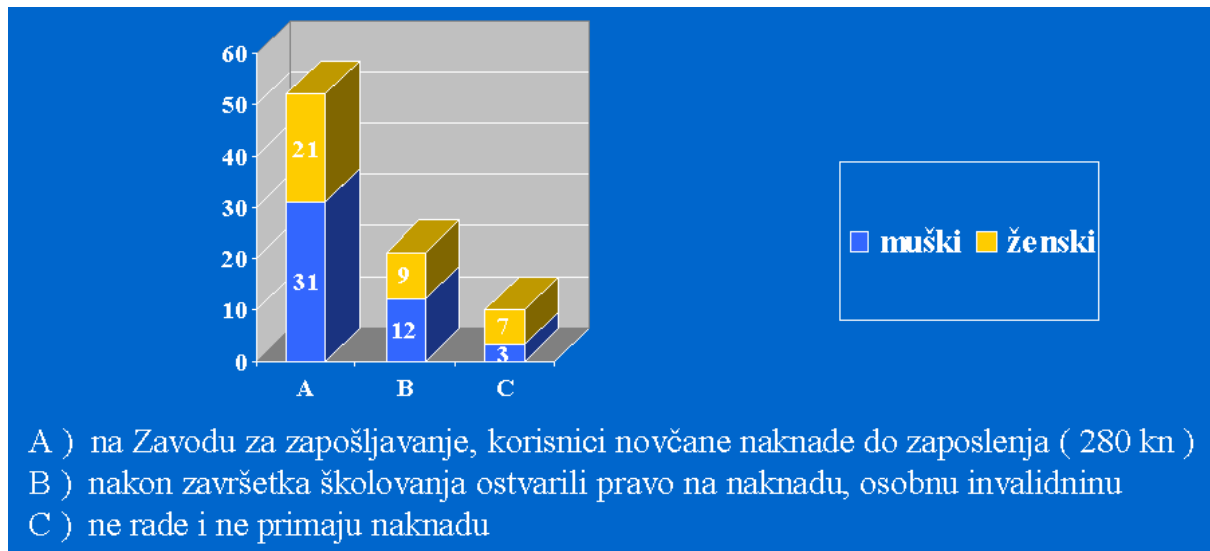
Slika 7. Vrste radnog odnosa



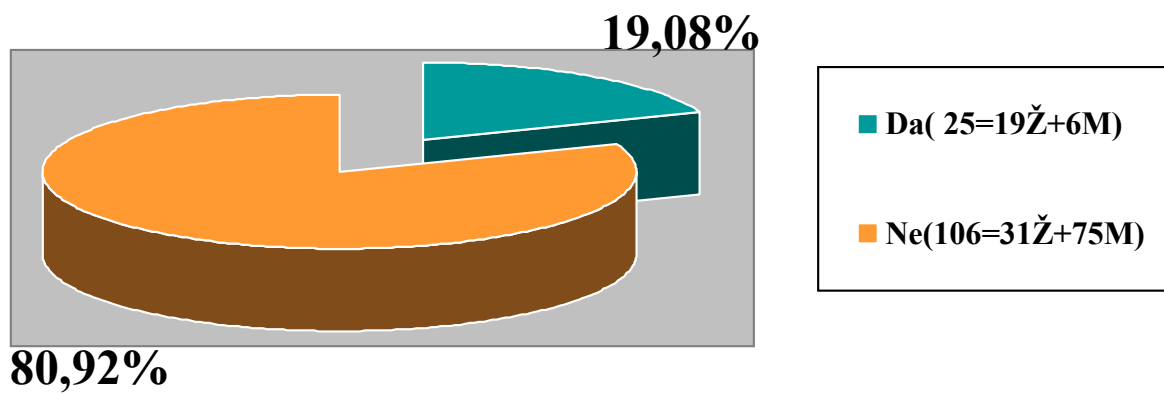
Slika 8. Rad u struci



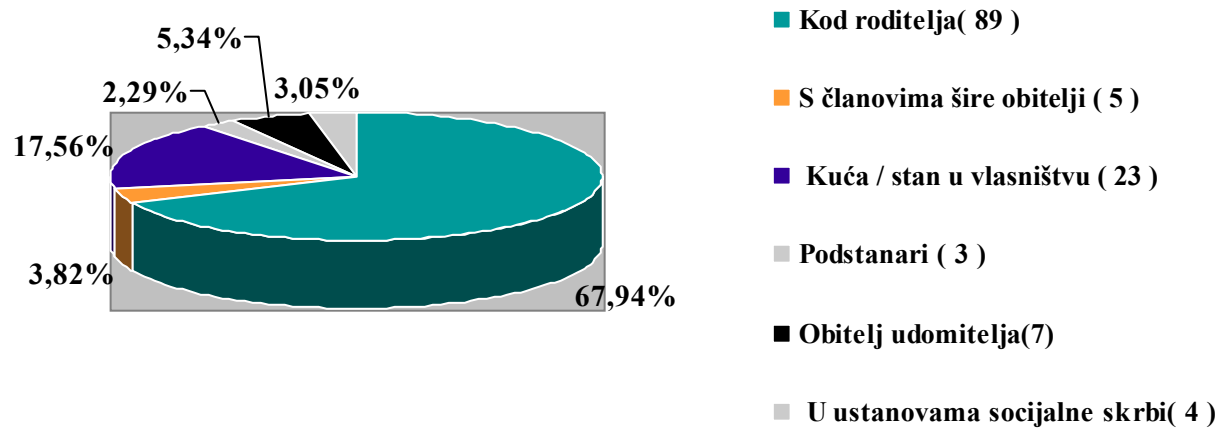
Slika 9. Status nezaposlenih



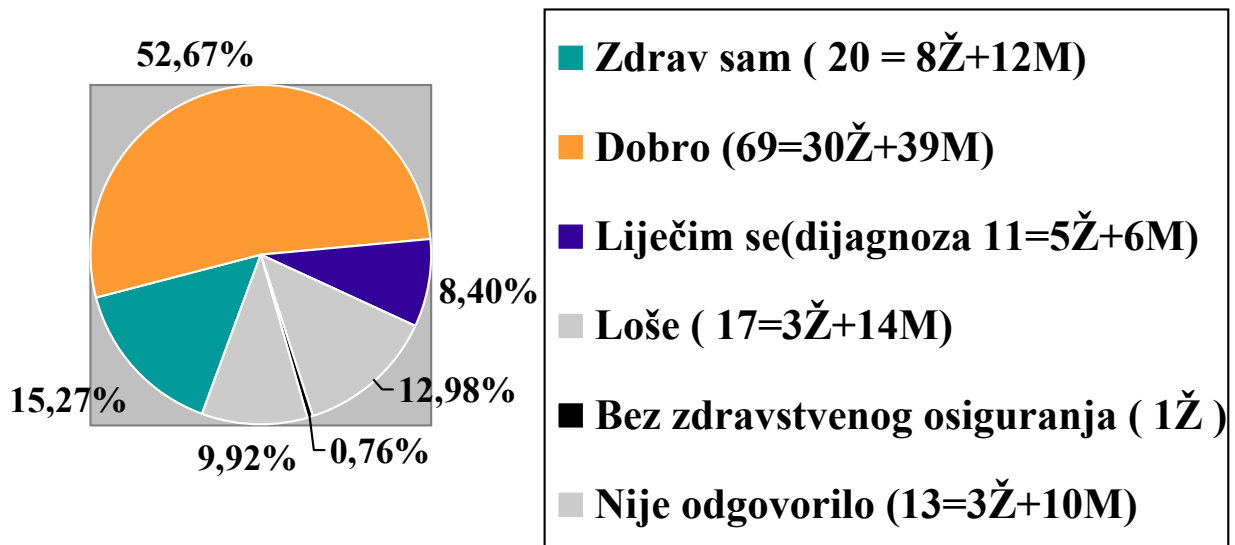
Slika 10. Zasnovali obitelj



Slika 11. Stambeni uvjeti



Slika 12. Zdravstveno stanje



Dynamics of inclusion of persons with disabilities in everyday life after they have finished the school, regarding their capability for self-support

Abstract

Monitoring of the quality of life of people with mental retardation after they finish the school contributes to the improvement of their standard of living. This premise was the guideline for this paper whose aim was to establish how many mentally retarded people were able to ensure the sufficient quality of living on their own, find a job and start and raise their own family.

In the period from 1984 till 1990 out of 175 children who were registered in elementary school according to the Article 61 of the Law on Elementary Education, 131 of them were included in our study.

The data were collected during 2001 and 2002 through questionnaire, which was especially composed for this purpose and also during personal contacts with interviewees and members of their families.

The collected data show that 19.08% of interviewees have started their own family and 36.69% of them have a job. It is important to emphasize that all of them have fulfilled their personal existential needs (residence, nourishment and clothing).

keywords: mental retardation, finding a job, starting a family, parenthood

LITERATURA

- * Mašović, S. (1996). Ljudska prava i mentalna retardacija. U *Naš prijatelj-časopis za pitanja mentalne retardacije* 1/2,4-24., Zagreb
- * Teodorović, B.(2001). Osobe s teškoćama u razvoju u ustanovama socijalne skrbi. U *Naš prijatelj-časopis za pitanja mentalne retardacije* 3/4,17-32., Zagreb
- * Web stranica Državnog zavoda za statistiku RH - <http://www.dzs.hr/>